

2011
2012

ONDERZOEK JE ERFGOED VOORTGEZET ONDERWIJS

LANDSCHAP ERFGOED UTRECHT

ERFGOEDPROJECTEN, SCHOLING EN ADVIES

Inhoud

- 3 Landschap Erfgoed Utrecht
- 4 Wat is erfgoed?
- 5 Erfgoed + educatie = erfgoededucatie
- 6 Erfgoed op school

VMBO HAVO VWO

- 7 brugklas Je school kan de boom in!
- 8 klas 1-2 Fort aan de rivier
- 9 klas 2 Tastbare tijd

VMBO

- 10 klas 1 Scholen adopteren monumenten
- 11 klas 2 Bekijk 't (erf)goed!
- 12 klas 3 Laat jezelf zien!
- 13 klas 3 Vroeger was het beter
- 14 klas 3 Monumentaal werk
- 15 klas 3/4 Verdwenen geluiden

HAVO VWO

- 16 klas 1/2 Stad in de Middeleeuwen
- 17 klas 2 Industrialisatie
- 18 klas 2/3 Utrecht aan Zee
- 19 klas 3 De Tweede Wereldoorlog dichterbij
- 20 klas 4/5 Praktische Opdrachten geschiedenis
- 21 klas 4/5 Plan je eigen ruimte

- 22 Samenwerking
- 23 Andere producten

Landschap Erfgoed Utrecht

Landschap Erfgoed Utrecht werkt in het brede veld van landschap en erfgoed. Het **BEHOUDEN EN ONTWIKKELEN** van het landschap en erfgoed is één van de speerpunten van ons werk. Dit doen we samen met andere organisaties, deskundigen en vrijwilligers.

Daarnaast wil Landschap Erfgoed Utrecht **VERHALEN** van dat landschap en het erfgoed vertellen en volwassenen en kinderen kennis laten maken met al het moois dat de provincie Utrecht rijk is. Door hen de waarde in te laten zien van een mooie leefomgeving en rijke cultuurhistorie willen wij iedereen bewust maken van het belang van het behoud ervan voor volgende generaties.

Binnen Landschap Erfgoed Utrecht houdt het team Educatie zich bezig met erfgoed-educatie. Wij bieden aan scholen op drie manieren ondersteuning:

- 1 Door samen met scholen **ERFGOEDPROJECTEN** te ontwikkelen, toegesneden op leerjaar en schoolniveau en op maat voor de eigen omgeving.
- 2 Door het geven van **ADVIES** over erfgoededucatie aan docenten.
- 3 Door **INFORMATIE** te geven over landelijke en regionale ontwikkelingen, zoals de Canon van Nederland, houden wij het onderwijs op de hoogte.

Kijk voor meer informatie op: <http://onderwijs.landschaperfgoedutrecht.nl>

Wat is erfgoed?

De mens laat door zijn aanwezigheid en handelen allerlei sporen na. Deze **TASTBARE SPOREN** uit het verleden zijn dikwijls nog zichtbaar in het landschap. Erfgoed vind je eigenlijk overal. Denk maar aan een middeleeuwse stadsmuur, een lint van buitenplaatsen, een opvallend stratenpatroon, een drooggelegde polder of een verdedigingslinie. Maar ook museale voorwerpen, oude foto's, archiefstukken, traditionele gerechten, klederdracht of een interessant familieverhaal zijn erfgoed.

Onder erfgoed verstaan we de overblijfselen uit het verleden die wij – de samenleving – de moeite waard vinden om te **BEWAREN VOOR TOEKOMSTIGE GENERATIES**. Het zijn:

- voorwerpen die onze voorouders gebruikten
- historische gebouwen waarin ze leefden en werkten
- de technieken die ze ontwikkelden
- de verhalen die ze (door)vertelden
- de tradities en gebruiken die ze koesterden
- de brieven, gedichten en liedjes die zij schreven
- en de landschappen die zij hebben ingericht.

Erfgoed + educatie = Erfgoededucatie

Erfgoed maakt samen met kunst- en media-educatie deel uit van **CULTUUR-EDUCATIE**. Het kennis maken met het lokale erfgoed kan een doel op zich zijn, maar erfgoed is ook goed in te zetten om de lesstof tastbaar, begrijpelijk en levendig te maken.

Cultureel erfgoed is overal om ons heen. Dus ook heel dichtbij, in de eigen omgeving. Door vanuit het heden, vanuit het erfgoed dat nog tastbaar en zichtbaar is, te kijken naar het verleden ervaren leerlingen dat hun **OMGEVING BETEKENISVOL** is en over henzelf gaat. Hierdoor leren ze meer over wie ze zijn, waar ze wonen en dat ze deel uitmaken van een lang historisch proces.

De meeste erfgoedprojecten van Landschap Erfgoed Utrecht hebben als vertrekpunt het vak geschiedenis of aardrijkskunde. Maar bij erfgoededucatie leren leerlingen ook nadenken over de **INVLOED** hiervan **OP ONS LEVEN** en onze omgeving zoals die nu is. Hoe komt het dat iets juist daar is? Hoe was het vroeger en hoe is het nu? **WAT VIND IK ERVAN?** Bovendien zijn de projecten vaak vakoverstijgend.

Erfgoededucatie

- helpt leerlingen historisch besef bij te brengen
- brengt de lesstof dichterbij en maakt deze tastbaar
- helpt kinderen persoonlijke betekenis te geven aan hun eigen omgeving
- maakt leerlingen nieuwsgierig en leert ze bewuster te kijken en vragen te stellen
- is activerend en ervaringsgericht onderwijs
- is geschikt voor vakoverstijgend werken en geeft samenhang tussen de vakken
- helpt leerlingen een eigen mening te ontwikkelen over de waarde en wereld om hen heen.

Erfgoed op school

Onze erfgoedprojecten worden ontwikkeld in samenwerking met scholen en culturele instellingen en worden voor iedere gemeente **OP MAAT GEMAAKT**. Op die manier sluiten de projecten optimaal aan bij het onderwijs van de school en de directe leefomgeving van de leerlingen. Op onze website is een overzicht beschikbaar van de projecten per gemeente.

Onze projecten kunnen vaak (deels) **LESSTOFVERVANGEND** worden ingezet. In plaats van een hoofdstuk uit de lesmethode kan (een deel van) de algemene lesstof worden vervangen door lessen over de geschiedenis van de eigen omgeving. Hierdoor kunt u de leerstof begrijpelijk en aantrekkelijk maken, zonder dat het u veel extra tijd kost.

De projecten zijn toegesneden op leerjaar en schoolniveau waarbij **ACTIEF LEREN** wordt gestimuleerd door leerlingen het erfgoed in hun eigen omgeving zelf te laten onderzoeken en ze te laten werken met tastbare historische bronnen.

Wij ontwikkelen samen met scholen erfgoedprojecten waarbij de lesstof door middel van een leskist met voorwerpen wordt verrijkt. Daarnaast hebben wij ook digitale projecten: met behulp van de website doet de leerling onderzoek naar het erfgoed in zijn eigen omgeving door een **DIGITALE LEEROMGEVING**.

Wilt u meer informatie of advies over erfgoededucatie in de klas, neem dan contact op met **TEAM EDUCATIE** van Landschap Erfgoed Utrecht: onderwijs@landschaperfgoedutrecht.nl.

Als u op de hoogte wilt blijven van actuele ontwikkelingen, kunt u 3 keer per jaar onze nieuwsbrief ontvangen. Meldt u aan via <http://onderwijs.landschaperfgoedutrecht.nl>.

Je school kan de boom in!

Het onderhoud aan het landschap vereist veel handwerk. Bij *Je School kan de Boom in!* mogen leerlingen zelf meehelpen met **KNOTTEN EN ZAGEN**. Hierdoor worden jongeren **ACTIEF BETROKKEN** bij het onderhoud van ons cultuurlandschap. De leerlingen kunnen zich uitleven op een mooie locatie bij boer of eigenaar. Ze leren daarbij **SAMENWERKEN** en omgaan met verschillende gereedschappen. Daarnaast krijgen ze informatie over de vaak eeuwenoude cultuurhistorische elementen, zoals knotbomen, hout-singels en hakhoutbosjes, die ons landschap vorm geven. De werkdag wordt gecoördineerd door ervaren begeleiders van Landschap Erfgoed Utrecht.

LEERGEBIED Biologie, aardrijkskunde, cultuurhistorie.

LEERDOELEN De leerlingen leren over de geschiedenis en het onderhoud van kleine landschapselementen; ze krijgen waardering voor het landschap en maken kennis met vrijwilligerswerk.

TIJDSBESLAG Voorbereidingsles 1 uur, werkdag 4 uur.

PLAATS VAN UITVOERING In de buurt van de school; per locatie is plaats voor max. 60 leerlingen.

LESMATERIAAL Docentenhandleiding, lesbrief, website met informatie over de verschillende werkgebieden en een aantal aanvullende opdrachten.

PERIODE Begin november tot half maart (op doordeweekse dagen).

KOSTEN 1 - 30 leerlingen € 75,-
31 - 60 leerlingen € 150,-
61 - 90 leerlingen € 225,-
91 - 120 leerlingen € 300,-.
De prijzen zijn per werkdag en exclusief eventuele kosten voor catering.
LET OP: er is beperkte capaciteit.

Fort ^{aan} de rivier

DE ROMEINSE GRENS LANGS KROMME EN OUDE RIJN

Meer dan 350 jaar lang heeft de noordgrens van het Romeinse Rijk – de Limes – in ons land gelegen. De grens werd gevormd door de Rijn en bewaakt met forten. Op verschillende plaatsen in onze provincie zijn hier nog sporen van terug te vinden. **HOE LAGEN DE FORTEN DESTIJD IN HET LANDSCHAP?** Op welke manier werden ze gebouwd en hoe was het om daarin te leven? In dit lespakket, dat ontwikkeld is op basis van nieuw wetenschappelijk onderzoek, gaan de leerlingen op zoek naar de antwoorden op vragen. Een film leidt de verschillende onderwerpen in. En ze lezen een verhaal over twee Romeinse soldaten die herinneringen ophalen aan hun diensttijd in het koude, natte Nederland. Ook maken ze een **EXCURSIE** naar een aansprekende locatie in de buurt van de school.

LEERGEBIED	Geschiedenis, aardrijkskunde
LEERDOELEN	De leerlingen leren over de strategische ligging van de forten in het landschap, het bouwen en het runnen van een fort (voedsel, manschappen, contact en handel met omwonende stammen) en ontdekken waar hier nog overblijfselen van te vinden zijn in hun eigen omgeving.
TIJDSBESLAG	2 voorbereidingslessen totaal 2 - 2,5 uur, buitenles 1 dagdeel, verwerkingsles 1 uur.
PLAATS VAN UITVOERING	In de klas en bij (de resten van) een fort of ander Limes-object in de buurt van de school.
LESMATERIAAL	DVD over Romeinse soldaten, boekje met leesverhaal, docentenhandleiding met CD-rom en gelamineerde opdrachtenbladen, voor elke leerling een kaart van de Limes met forten, vindplaatsen en bezoektips.
CANON	Het project sluit aan bij het venster 'De Romeinse Limes; Op de grens van de Romeinse wereld'.
KOSTEN	€ 25,- per klas.
BESCHIKBAAR VOOR	Scholen in gemeenten langs de voormalige grens: Woerden, Utrecht, Bunnik, Wijk bij Duurstede.

Tastbare tijd

In dit project leren leerlingen over het **ONTSTAAN VAN HET LANDSCHAP IN HUN EIGEN OMGEVING**. Ze bekijken het landschap door een historisch-geografische bril. In de voorbereidende lessen vergelijken de leerlingen in **EDUGIS** digitale historische kaarten met de kaart van nu. Hoe zag hun woonplaats er in de middeleeuwen uit? En waarom ligt de stad of het dorp juist op deze plek? Vervolgens gaan de leerlingen tijdens een veldwerk op de fiets naar plaatsen waar de tijd nog tastbaar is, zoals een kasteel, een oude dijk of het historische dorpsplein. Tot slot verwerken zij de verworven informatie digitaal door het maken van een **KAART VAN HUN ONDERZOEKSGBIED**. Door de verschillende kaarten samen te voegen maakt de klas een cultuurhistorische kaart van hun eigen omgeving. Het project sluit goed aan bij het onderdeel Het Nederlandse Landschap in de reguliere aardrijkskundemethode en is deels lesstofvervangend.

LEERGEBIED	Aardrijkskunde, geschiedenis, ict.
LEERDOELEN	De leerlingen oefenen verschillende onderzoeksvaardigheden, zoals gegevens zoeken en verzamelen, onder andere via veldwerk (zij oefenen diverse veldwerktechnieken), kaartlezen, omgaan met primaire bronnen, gegevens ordenen, conclusies trekken, samenwerken, onderzoeksresultaten verwerken. Daarbij krijgen ze een eerste kennismaking met digitale kaarten via EduGIS.
TIJDSBESLAG	3 lesuren voorbereiding, 3 uur veldwerk, 3 lesuren verwerking.
PLAATS VAN UITVOERING	In de klas, in het computerlokaal en op diverse buitenlocaties in de omgeving.
LESMATERIAAL	Docentenhandleiding, werkbladen, veldwerkmateriaal.
KOSTEN	€65,- per klas.

adopteren Scholen monumenten

Bij dit project kiest de school een monument in de buurt van de school. Dit monument wordt als kapstok gebruikt om zeer diverse onderwerpen aan op te hangen. Vanuit **ALLE MOGELIJKE VAKKEN WORDT HET MONUMENT ONDERZOCHT**, bekeken of als voorbeeld gebruikt. Docenten bepalen zelf hoeveel en welke vakgebieden aan de orde komen. 'Scholen adopteren monumenten' is een **LESSTOFVERVANGEND** project. Landschap Erfgoed Utrecht beschikt over verschillende modellen die naar de lokale situatie kunnen worden omgezet. Op onze website ziet u voor welke gemeentes dit project beschikbaar is.

LEERGEBIED	Alle vakken.
LEERDOELEN	Leerlingen maken kennis met een monument in de eigen omgeving; leerlingen leren dat de werkelijkheid vakoverstijgend is en dat je die met verschillende 'brillen' kunt bekijken; voor de gangbare lesstof is het monument als praktijkvoorbeeld een goede manier de stof beter te laten bekijken.
TIJDSBESLAG	In overleg.
PLAATS VAN UITVOERING	In de klas en op locatie.
LESMATERIAAL	Docentenhandleiding, leerlingenboekjes, schriftelijke bronnen.
KOSTEN	€65,- per klas (excl. eventuele entreekosten monument).

Bekijk 't (erf)goed!

Je eigen omgeving ken je natuurlijk goed. Maar als je bekende plekken vanuit **HISTORISCH PERSPECTIEF** bekijkt, kun je er een heel ander beeld van krijgen. Dat ontdekken leerlingen tijdens dit project, waarbij ze onderzoeken hoe hun omgeving er in de eerste helft van de vorige eeuw uitzag. **AAN DE HAND VAN EEN OPDRACHT** – bijvoorbeeld een fototentoonstelling, promotiefilm, stadswandeling, (web)artikel of speurtocht – gaan de leerlingen op zoek naar informatie. Op school en in culturele instellingen bestuderen de leerlingen foto's, oude kaarten en andere bronnen over een bepaalde locatie. De verzamelde informatie zetten ze om in een **EINDPRESENTATIE**. De gekozen opdracht maken ze voor een (echte of fictieve, afhankelijk van de mogelijkheden) opdrachtgever zoals een plaatselijke VVV, bibliotheek of archief.

LEERGEBIED	Geschiedenis.
LEERDOELEN	Leerlingen leren de omgeving van de school beter kennen door middel van onderzoek; ze leren heden en verleden vergelijken; leerlingen leren werken met primaire historische bronnen en plattegronden.
TIJDSBESLAG	16 uur.
PLAATS VAN UITVOERING	In de klas, diverse locaties en culturele instellingen in de plaats waar de school staat.
LESMATERIAAL	Docentenhandleiding, werkbladen, bronnen.
KOSTEN	€ 65,- per klas (excl. eventuele entreekosten).

Laat jezelf zien! Nu, straks en over 100 jaar

Wie ben je en wat vind je belangrijk? Bij dit project staan **BURGERSCHAP** en **IDENTITEIT** centraal. De leerlingen worden zich bewust van gemeenschappelijke maar ook hun eigen waarden. Ze gaan op zoek naar het verhaal achter een oude foto en doen **BRONNENONDERZOEK**. Tijdens een interview met een plaatsgenoot ontdekken de leerlingen hoe persoonlijk het gevoel is dat een bepaalde plek oproept. Tot slot kiezen de leerlingen zelf een locatie in de omgeving die voor hen belangrijk is. Met de verzamelde informatie maken ze een **EINDPRESENTATIE**, waarbij de geschiedenis van de plekken, bewoners en voorwerpen tot leven komt.

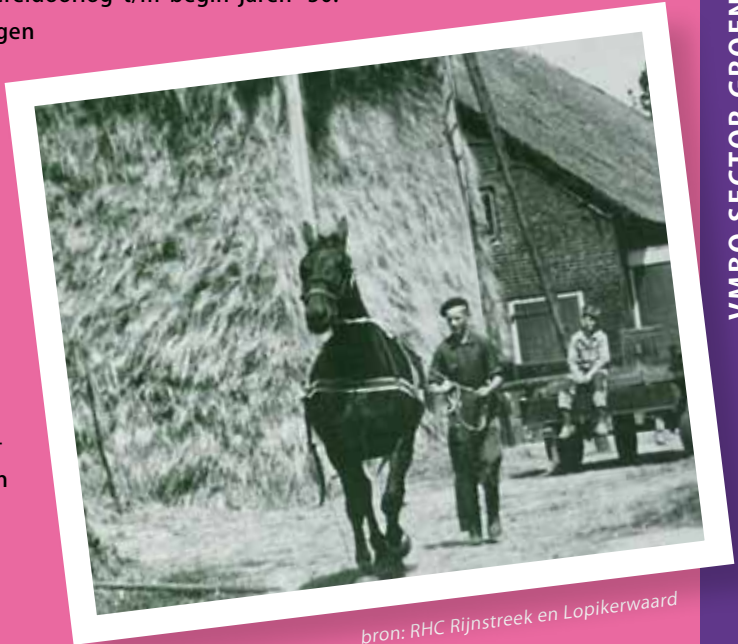
LEERGEBIED	Mens en maatschappij, geschiedenis.
LEERDOELEN	De leerlingen leren betekenis te geven aan hun eigen omgeving; ze leren informatie te verwerven en verwerken; ze leren onderzoeken, presenteren, reflecteren en evalueren.
TIJDSBESLAG	12 uur.
PLAATS VAN UITVOERING	Op school en in de eigen omgeving.
LESMATERIAAL	Docentenhandleiding, werkbladen, bronnen.
KOSTEN	€ 25,- per klas.

Vroeger **het** beter was

Dit project geeft de leerlingen een beeld van de **AGRARISCHE SECTOR** en het dagelijks leven **VÓÓR DE MECHANISATIE**. De leerlingen verdiepen zich in de tijd vlak voor de Tweede Wereldoorlog t/m begin jaren '50.

Door onder meer oude werktuigen te onderzoeken, ontdekken ze hoe de landbouw er in die tijd uitzag en hoe de mensen werkten. Bij het deelthema 'vroeger was het lekkerder' staan plaatselijke **EETGEWOONTES** en gerechten centraal. Aan de hand van interviews met oudere plaatsgenoten onderzoeken de leerlingen hoe mensen in deze omgeving vroeger leefden en wat de tradities en gewoontes waren.

bron: RHC Rijnstreek en Lopikerwaard

LEERGEBIED	Landschap en landbouw, agrarisch erfgoed, verzorging, voeding.
LEERDOELEN	De leerlingen krijgen inzicht in de geschiedenis van de agrarische sector en in het dagelijks leven in de jaren 1930-1955 door het onderzoeken van diverse bronnen; ze leren reflecteren en ze leren presenteren d.m.v. diverse media.
TIJDSBESLAG	14 uur.
PLAATS VAN UITVOERING	In de klas en de eigen omgeving.
LESMATERIAAL	Leskist met docentenhandleiding, leerlingenhandleiding, bronnen (boeken, foto-album), oude werktuigen.
KOSTEN	€ 65,- per klas (excl. eventuele entreekosten).

Monumentaal werk

Wat is een monument? En hoe ga je daar **ALS PROFESSIONAL** mee om? De leerlingen oriënteren zich op de **BEROEPSPRAKTIJK** door kennis te maken met het werk van de monumentenwacht. Op school onderzoeken zij door verschillende lesonderdelen wat een gebouw tot een monument maakt. Vervolgens verdiepen de leerlingen zich in enkele panden in hun eigen omgeving en bekijken ze **HISTORISCH GEREEDSCHAP** dat vroeger in de bouw werd gebruikt. Na de theorie volgt de praktijk: de leerlingen gaan op inspectie met de **MONUMENTENWACHT**.

Ze bekijken de gereedschappen in de bus van de monumentenwachter, bespreken zijn werkzaamheden en onderzoeken samen een historisch monument op onderhoud en de mankementen, zoals Kasteel Amerongen of het St. Pieters en Bloklandsgasthuis in Amersfoort.

LEERGEBIED	Bouwtechniek, beroepsoriëntatie.
LEERDOELEN	Leerlingen leren op een andere manier naar monumenten kijken; ze ontdekken welke bedreigingen er bestaan voor het behoud van een monument; leerlingen maken actief kennis met het beroep van monumentenwachter.
TIJDSBESLAG	ca. 4,5 uur.
PLAATS VAN UITVOERING	In de klas, diverse locaties in de plaats waar de school staat.
LESMATERIAAL	Leskist met: docentenhandleiding, werkbladen, foto's van lokale monumenten, foto's van bedreigingen voor monumenten, dvd over het werk van de Monumentenwacht, oude gereedschappen.
KOSTEN	Afhankelijk van de gekozen locatie: op aanvraag.

Verdwenen geluiden

Het klinkt tegenwoordig op veel plaatsen anders dan vijftig jaar geleden. Je hoort geluiden die er vroeger nog niet waren: apparaten, **POPMUZIEK**, een hogesnelheidstrein. In dit project gaan de leerlingen terug in de tijd en ze ontdekken wat er op het gebied van **TECHNIEK VERANDERD** is. De leerlingen verdiepen zich in de periode van de **STOMME FILM**. Ze gaan zelf op zoek naar passende geluiden bij een historisch filmfragment uit een oude fabriek en leren deze onder het beeld te **MONTEREN**. Door op deze manier met verdwenen geluiden te werken, krijgen de leerlingen inzicht in de geschiedenis van en ontwikkelingen in hun vakgebied.

LEERGEBIED Techniek, geschiedenis.

LEERDOELEN De leerlingen krijgen inzicht in de ontwikkeling van techniek door de jaren heen; ze leren zelfgemaakte geluidsfragmenten monteren onder een beeldfragment; ze leren presenteren via multimedia; ze bestuderen hun vakgebied vanuit historisch perspectief.

TIJDSBESLAG 10 uur.

PLAATS VAN UITVOERING In de klas.

LESMATERIAAL Docentenhandleiding, technische handleiding, software, werkbladen, leerlingenhandleiding, werkbladen, geluidsopname-apparatuur, dvd 'Modern Times', dvd met erfgoedfilms.

KOSTEN € 25,- per klas (exclusief € 75,- borg voor geluidsopnameapparatuur).

bron: Het Utrechts Archief

Stad in de Middeleeuwen

Hoe zag het leven in een middeleeuwse stad er uit? Wat voor werk deden de stadsbewoners en hoe woonden ze? Het startpunt van dit project is een **DIGITALE KAART** van het laat-middeleeuwse Amersfoort met een groot aantal 'aanklikbare' plekken. In een **VIRTUELE STADSWANDELING** maken de leerlingen kennis met originele bronnen, plaatsen en voorwerpen uit de stad, het **ARCHIEF** en **MUSEUM FLEHITE**. De leerlingen onderzoeken de bronnen en beantwoorden vragen. Behandeld worden de thema's geloof, bestuur, markten, werk en wonen.

LEERGEBIED	Geschiedenis.
LEERDOELEN	De leerlingen leren aan de hand van tastbare overblijfselen in de stad, het archief en het museum over het leven in de middeleeuwse stad; zij leren dat de geschiedenis van de stad nog overal te vinden en te herkennen is; leerlingen verzamelen informatie met behulp van historische bronnen en leren conclusies te trekken.
TIJDSBESLAG	Ca. 1 uur per thema.
PLAATS VAN UITVOERING	Op school. De leerlingen kunnen de informatie uit een thema ook gebruiken om: <ul style="list-style-type: none">• een stadswandeling door Amersfoort voor te bereiden• een presentatie op locatie (in de stad of in Museum Flehite) voor te bereiden• een presentatie in de klas voor te bereiden• een werkstuk te maken.
LESMATERIAAL	Interactieve cd-rom, instructiebrief voor de docent.
KOSTEN	€25,- voor het lenen van 30 cd-roms.

Industrialisatie

Hoe heeft de industrie in jouw woonplaats zich ontwikkeld? Leerlingen zoeken antwoord op deze en andere vragen door de **GESCHIEDENIS VAN HUN OMGEVING TE ONDERZOEKEN**. Ze bestuderen bronnen over de industrialisatie in hun eigen omgeving zoals gebouwen, archiefstukken, **VOORWERPEN** of **MONUMENTEN**. Samen vertellen deze het verhaal van hoe het vroeger was. Door middel van deelvragen verdiepen zij zich in een van de thema's: fabrieken, **KINDERARBEID**, onrust, sociale omstandigheden, vervoer en werken.

LEERGEBIED Geschiedenis.

LEERDOELEN Leerlingen krijgen een beeld van de industrialisatie in het algemeen; ze leren welke invloed de industrialisatie in hun eigen omgeving (Veenendaal of Zeist) heeft gehad; leerlingen leren informatie halen uit primaire bronnen en daar conclusies uit trekken.

TIJDSBESLAG 10 studielastuur (excl. algemene introductie op het thema industrialisatie op basis van de lesmethode).

PLAATS VAN UITVOERING Op school en/of thuis, bij voorkeur gecombineerd met onderzoek op locatie.

LESMATERIAAL Digitale bronnen, te vinden op <http://onderwijs.landschapergoedutrecht.nl>, klik op 'voortgezet onderwijs', vervolgens op 'digitaal lesmateriaal' en op 'Industrialisatie' (keuze uit Veenendaal of Zeist). De docent kan de vereiste inlogcode voor het bronnenmateriaal via de website aanvragen.

KOSTEN Gratis.

**DIGITAAL
PROJECT**

Utrecht zee aan

NIEUW

HOE HOUD JIJ DROGE VOETEN?

Door de mondiale **KLIMAATVERANDERING** krijgen we in Nederland steeds vaker te maken met **WATEROVERLAST**. Hoe houden wij in de toekomst onze voeten droog? 'Utrecht aan zee. Hoe houd jij droge voeten?' laat leerlingen duidelijk zien wat de consequenties van de stijgende zeespiegel voor hun eigen omgeving zijn. Ze leren hoe we ons in het verleden **BESCHERMEN** tegen het water. En hoe we dat tegenwoordig doen. Vervolgens gaan de leerlingen zelf aan slag om een **CREATIEVE OPLOSSING** te bedenken voor het waterprobleem.

LEERGEBIED	Beeldend/tekenen, aardrijkskunde en geschiedenis.
LEERDOELEN	Leerlingen zijn zich bewust van de effecten van hoog water op hun eigen omgeving.
TIJDSBESLAG	Minimaal 5 lessen.
PLAATS VAN UITVOERING	In de klas en facultatief naar buiten.
LESMATERIAAL	Onderdeel van het lesmateriaal is een schooltentoonstelling bestaande uit 6 werken van hedendaagse kunstenaars. Daarnaast wordt het project ondersteund door een website, waarop al het lesmateriaal terug is te vinden.
KOSTEN	€ 65,- per klas.

Paul Klemann
(eigendom van Kunstuitleen Utrecht).

De Tweede Wereldoorlog dichterbij

WELKE SPOREN heeft de Tweede Wereldoorlog in jouw omgeving achtergelaten? Leerlingen bestuderen aan de hand van thema's als evacuatie, jodenvervolging, collaboratie en verzet bronnen in het gemeentearchief en/of museum. Zo komt de Tweede Wereldoorlog **LETTERLIJK DICHTERBIJ**. Tot slot verwerken ze de onderzoeksresultaten van hun thema tot een powerpointpresentatie.

LEERGEBIED	Geschiedenis.
LEERDOELEN	Leerlingen leren informatie verzamelen via primaire en secundaire bronnen en daar conclusies uit te trekken; ze doen zelfstandig onderzoek en maken hiervan een eindpresentatie; ze leren presenteren en evalueren; leerlingen ontdekken de geschiedenis van hun eigen omgeving.
TIJDSBESLAG	10-12 studielastuur.
PLAATS VAN UITVOERING	Op school, in archief, museum en in de eigen omgeving (gedenkteken, monument).
LESMATERIAAL	Docentenhandleiding, opdrachten voor leerlingen, bronnenbundels voor de docenten.
KOSTEN	€65,- per klas excl. eventuele entreekosten.

Praktische geschiedenis opdrachten

Leerlingen kunnen kiezen uit de volgende praktische opdrachten:

- **NIEUW:** Werkverschaffing jaren '30
- Eemland 1870-1920
- Industrialisatie Jutphaas
- Kamp Amersfoort
- Belgische Vluchtelingen 1914-1918 (aanvragen via Archief Eemland)
- Ziekte en gezondheid 19de en 20ste eeuw (aanvragen via Het Utrechts Archief)

De praktische opdrachten zijn ook te gebruiken voor het profielwerkstuk.

**DIGITAAL
PROJECT**

LEERGEBIED	Geschiedenis.
LEERDOELEN	Leerlingen leren werken met primaire bronnen als kaarten, foto's en archiefstukken, filmpjes en doen onderzoek op locatie; ze leren zelfstandig een onderzoek op te zetten en uit te voeren; leerlingen ontdekken de geschiedenis van hun eigen omgeving.
TIJDSBESLAG	15-20 studielastuur.
PLAATS VAN UITVOERING	Op school en/of thuis, bij voorkeur gecombineerd met onderzoek op locatie.
LESMATERIAAL	Digitale bronnen, te vinden op http://onderwijs.landschaperfgoedutrecht.nl , klik op 'voortgezet onderwijs', vervolgens op 'digitaal lesmateriaal' en op de gekozen praktische opdracht. De docent kan de vereiste inlogcode voor het bronnenmateriaal aanvragen via de website.
KOSTEN	Gratis.

Plan je eigen ruimte:

ROMEINSE LIMES, NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE EN GREBBELINIE

In de provincie Utrecht zijn diverse sporen te vinden van drie belangrijke **VERDEDIGINGSLINIES** die in het verleden zijn aangelegd: de Romeinse Limes, de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Grebbelinie. In dit project doen leerlingen een **PRAKTISCH ONDERZOEK** in hun eigen omgeving. Aan de hand van provinciale en lokale bronnen in een digitale leeromgeving bekijken zij of de plannen van gemeente, waterschap of provincie wel voldoende rekening houden met de **CULTUURHISTORISCHE WAARDE** van de gekozen linie. Ze wegen de verschillende (conflicterende) belangen tegen elkaar af en formuleren hun **EIGEN STANDPUNT** over de toekomst van hun onderzoeksgebied. Het eindresultaat van een van deze praktische opdrachten kan dienen als profielwerkstuk.

LEERGEBIED	Aardrijkskunde, cultuurhistorie.
LEERDOELEN	Leerlingen voeren zelfstandig een cultuurhistorisch onderzoek uit; ze vergelijken conflicterende belangen met elkaar en onderzoeken verschillende standpunten schrijven op basis van primair bronnenmateriaal zelf hun toekomstvisie en nemen een eigen, beargumenteerd standpunt in.
TIJDSBESLAG	Ca. 15 studielasturen per leerling. Leerlingen werken in groepjes van 2 of 3, er is dus 30 tot 45 sluis nodig. Het project kan goed dienen als Praktische Opdracht of als profielwerkstuk.
PLAATS VAN UITVOERING	In de klas en op diverse locaties in de omgeving.
LESMATERIAAL	Digitale bronnen, te vinden op: http://onderwijs.landschaperfgoedutrecht.nl , klik op 'voortgezet onderwijs', vervolgens op 'digitaal lesmateriaal' en op de gekozen praktische opdracht. De docent kan de vereiste inlogcode voor het bronnenmateriaal aanvragen via de website.
KOSTEN	Gratis.

Samenwerking

Tijdens de ontwikkeling van projecten betreft Landschap Erfgoed Utrecht altijd scholen om goed aan te sluiten bij de wensen en behoeften van leerlingen en docenten. Daarnaast werken wij met allerlei partners samen om erfgoededucatie te verankeren in het curriculum van de scholen.

Met culturele instellingen Bij het ontwikkelen van onze erfgoedprojecten werken we samen met lokale (culturele) instellingen zoals musea, archieven, archeologische werkgroepen, historische verenigingen of natuurcentra. Leerlingen brengen een bezoek aan een museum, een monument of doen onderzoeksopdrachten in het landschap. Daarnaast adviseren wij instellingen ook hoe zij educatieve projecten op het gebied van landschap en erfgoed kunnen ontwikkelen. Of wij maken in opdracht van een instelling lesmateriaal, zoals voor Kamp Amersfoort.

KAMP AMERSFOORT in tien thema's voor 1, 2, 3 vmbo, havo, vwo: leerlingen kiezen een thema over het leven in het kamp waarbij zij op een interactieve website bronnen onderzoeken.

Voor meer informatie: info@kampamersfoort.nl.

Met cultuureducatiepartners Bij het leggen van contacten met scholen werken wij samen met cultuureducatiepartners als **KUVO** (Woerden) en **SCHOLEN IN DE KUNST** (Amersfoort). Op provinciaal niveau werken we samen met **KUNST CENTRAAL**. Zo zorgen we er samen voor dat kunst- en erfgoededucatie leiden tot een mooie cultuurervaring voor leerlingen van het primair en voortgezet onderwijs.

Met opleidingsinstellingen Ook met de Utrechtse lerarenopleidingen hebben wij goede samenwerkingsverbanden. Door middel van workshops en het gebruik van onze projecten tijdens de opleiding maken wij de toekomstige generatie docenten bewust van het belang van erfgoededucatie.

Met Stichting Vrede van Utrecht Bijna 300 jaar geleden kwamen diplomaten uit heel Europa in Utrecht bijeen en sloten een vredesverdrag: de Vrede van Utrecht. Voor het eerst eindigde een oorlog aan de onderhandelingstafel en niet op het slagveld. Utrecht herdenkt deze unieke gebeurtenis met onder andere een educatief project: de Vrede van Utrecht op School. Landschap Erfgoed Utrecht werkt in dit kader samen met Stichting Vrede van Utrecht, Kunst Centraal, Scholen in de Kunst, Utrechts Centrum voor de Kunsten en Stichting Vredeseducatie aan een programma voor het voortgezet onderwijs. Dit wordt een veelzijdig aanbod dat aansluit bij geschiedenis, kunst- en cultuureducatie, vredeseducatie en burgerschapsvorming. Ook is er veel aandacht voor media-educatie.

Meer informatie: www.vredevanutrecht2013.nl/opschool.

Andere producten

Standenspel **Doelgroep: Brugklas**

In het bordspel 'Op weg in Wanningen en Overdenkel' maken leerlingen op een speelse manier kennis met de **MIDDELEEUWSE STANDENMAATSCHAPPIJ**. Na het lezen van het introductieverhaal ervaren de leerlingen hoe het is om bevoorrecht te zijn in de 15de eeuw, maar ook hoe het leven eruit ziet als je voor een dubbeltje bent geboren en nooit een kwartje kunt worden... Want het lot bepaalt in welke stand je geboren wordt: hertog, boer, knecht, koopman of bisschop. Te koop bij Landschap Erfgoed Utrecht voor € 75,00 incl. verzendkosten en btw.

Meer informatie: onderwijs@landschaperfgoedutrecht.nl.

Canon in de klas **Doelgroep: Onderbouw**

De vensters van de landelijke canon www.entoen.nu kunnen vaak goed vertaald worden naar lokale, **UTRECHTSE GEBEURTENISSEN**, monumenten of personen. De nationale vensters worden verlevendigd door verhalen uit de eigen omgeving. Hierdoor komt de geschiedenis dichterbij en wordt tastbaar. De canon is breder dan alleen het vak geschiedenis. Een venster als Kamp Amersfoort (Tweede Wereldoorlog) is bijvoorbeeld ook een mooie **INSPIRATIEBRON** voor het vak CKV: de gevangenen maakten tekeningen en gebruiksvoorwerpen van afvalmateriaal. Een venster over de Rhijnspoorweg sluit goed aan bij aardrijkskunde, als voorbeeld van infrastructuur en ruimtelijke ordening in de provincie Utrecht.

De canon van Nederland is sinds 2010 officieel opgenomen in de kerndoelen. Meer informatie: www.regiocanons.nl/utrecht/onderwijs canon.

DVD's Verleden van Utrecht **Deel 1, 2 en 3**

Beleef het verleden van Utrecht en ontdek samen met Annechien Steenhuizen vele **OPMERKELIJKE GEBEURTENISSEN** die de geschiedenis van de provincie Utrecht gekleurd hebben. In samenwerking met RTV Utrecht heeft Landschap Erfgoed Utrecht inmiddels drie DVD's Verleden van Utrecht gemaakt met in totaal 30 afleveringen van elk 12 minuten. De onderwerpen zijn heel divers: over bijvoorbeeld de teloorgang van een wereldstad als Dorestad, kinderarbeid in de Veenendaalse fabrieken en het ontstaan van de Pyramide van Austerlitz. Scholen kunnen van elk deel gratis een exemplaar aanvragen.

Meer informatie: onderwijs@landschaperfgoedutrecht.nl.

Kijk ook op: www.verledenvanutrecht.nl. Een aantal afleveringen is ook opgenomen in de website Canon in de Klas.

Erfgoed **educatie**

Landschap Erfgoed Utrecht voor erfgoededucatie

Door leerlingen het landschap en het erfgoed in hun eigen omgeving te laten onderzoeken, leren ze hiervan te genieten en de waarde ervan te zien. Team Educatie van Landschap Erfgoed Utrecht maakt daarom erfgoedprojecten voor zowel het primair als het voortgezet onderwijs. Daarnaast werken wij aan de verankering van erfgoededucatie in het onderwijs.

Wilt u meer weten over

- omgevingsgeschiedenis
- onze erfgoedprojecten
- scholing en advies over erfgoededucatie
- uw culturele omgeving
- het inzetten van de canon in uw les

Mail of bel ons!

Landschap Erfgoed Utrecht
Bunnikseweg 25, 3732 HV De Bilt
Postbus 121, 3730 AC De Bilt
T (030) 220 55 34
onderwijs@landschaperfgoedutrecht.nl
<http://onderwijs.landschaperfgoedutrecht.nl>

LANDSCHAP ERFGOED UTRECHT

provincie **Utrecht**